

Social Sciences Indexed

International
SOCIAL MENTALITY AND
RESEARCHER THINKERS JOURNAL
Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed
SMARTjournal (ISSN:2630-631X)

Architecture, Culture, Economics and Administration, Educational Sciences, Engineering, Fine Arts, History, Language, Literature, Pedagogy, Psychology, Religion, Sociology, Tourism and Tourism Management & Other Disciplines in Social Sciences

2019

Vol:5, Issue:21

pp.1672-1080

www.smartofjournal.com

editorsmartjournal@gmail.com

İDEOLOJİK SOSYOLOJİ ÖĞRETİMİ: HALK FIRKASI PROGRAMI DOĞRULTUSUNDA YAZILAN İLK DERS KİTABI (NECMEDDİN SADAK)¹

IDEOLOGICAL TEACHING OF SOCIOLOGY: THE FIRST TEXTBOOK WRITTEN ACCORDING TO RPP PARTY PROGRAMME (NECMEDDİN SADAK)

Doç. Dr. Beyhan ZABUN

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Eğitimi ABD, Ankara, Türkiye
bzabun@gazi.edu.tr ORCID: 0000-0001-8974-9103

Doç.Dr. Şakir BERBER

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Eğitimi ABD, Ankara, Türkiye
sberber@gazi.edu.tr ORCID: 0000-0002-7699-2080

Article Arrival Date : 18.04.2019

Article Published Date : 14.07.2019

Article Type : Review Article

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31576/smryj.324>

Reference : Zabun, B. & Berber, Ş. (2019). "İdeolojik Sosyoloji Öğretimi: Halk Fırkası Programı Doğrultusunda Yazılan İlk Ders Kitabı (Necmeddin Sadak)", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 5(21): 1072-1080

ÖZET

Bu çalışmada Necmettin Sadak tarafından 1937 yılında ortaöğretim sosyoloji öğretim programı doğrultusunda yazılan lise sosyoloji kitabının içeriği, sosyoloji-ideoloji ilişkisi ve eğitimin siyasal işlevi çerçevesinde incelenmiştir. 1924 yılından itibaren sosyoloji dersinin lise müfredatlarında yer almasına paralel olarak ders kitabı eksikliği ortaya çıkmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen ve tek kitabın kullanıldığı dönemde ideolojik olmayan içeriği ile 1924 programı doğrultusunda Ali Kami, Mehmet İzzet gibi yazarlar tarafından yazılan İhtimaiyat kitapları uzun yıllar kullanılmıştır. 1935 yılında yenilenen program içeriğinde ise özel bir vurgu ile ders kitaplarında "inkılâpların Halk Fırkası programında yer alan şekli ile" ders kitaplarında yer alması gereğinden hareketle Mehmet İzzet'in kitabı yürürlükten kaldırılmış, yerine dönemin Cumhuriyet Halk Partisi Sivas milletvekili Necmettin Sadak'a yazdırılan sosyoloji kitabı kabul edilmiştir.

Eğitimin vatandaş yetiştirme amacına yönelik olarak temel işlevlerinden birisi olan siyasal işlevi, incelenen ders kitabının içeriğinde sosyoloji öğretiminin olması gereken asıl işlevinin önüne geçmektedir. Bu durum tarihsel-dönemsel şartlar dikkate alındığında mazur görülebilir. Kitap içeriğinde dönemin pozitivist bilim anlayışının, toplumsal yapıyı çözümlenme ve kavratmanın ötesinde toplumsal değişme ve Cumhuriyet reformlarının tanıtımı ve benimsetilmesine dönük içerik, somut olarak bütün konu başlıklarında ortaya çıkmaktadır. Halk Fırkası programı içeriğinin bu bağlamda kitapta somutlaştığı en temel unsur ise her konu çerçevesinde yapılan Osmanlı ve Cumhuriyet karşılaştırması şeklindedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, Sosyoloji Öğretimi, İdeoloji, Eğitimin Siyasal İşlevi

¹ Bu çalışma 7. Ulusal Sosyoloji Kongresi'nde sunulmuş bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

ABSTRACT

In the current study, the sociology course book which was written by Necmettin Sadak in 1937 according to high school sociology curriculum was analyzed from the view point of the relationship between sociology and ideology and the political function of education. From 1924, in paralel with taking place in high school programs sociology course books were written by different writers. Mehmet Izzet's and Ali Kamis books were used until 1935. Sociology curriculum was changed in 1935 according to new Republican Peoples Party (CHP) program. The aim of the new program was to adopt curriculum to principles of Revolution as it was in RPP's party program. After Mehmet Izzet's book "İctimaiyat" abrogated, a new book was accepted for high schools which was written by RPP Sivas Deputy Necmettin Sadak.

There is different content in the book. In this content educations political function was seen different from its real function. The positivist science and society approach is metodologically used in the book to understand the social structure and social change. The main aim of the book content is to introduce and to get Turkish people to accept the principles of Turkish revolutions according to RPP's party program. There is a comparison approach about Ottoman and Republic era in the book.

Keywords: Sociology, Teaching of Sociology, Ideology, The Political Function of Education

1. GİRİŞ

Türkiye'de ortaöğretimde sosyoloji öğretimi Ziya Gökalp'in 1911 yılında Selanik İttihat ve Terakki İdadisinde İctimaiyat dersleri okutması ile başlamıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonraki sürece kadar düzenli olmayan şekillerde ortaöğretim kurumlarında sosyolojinin Türkiye'ye girişi, kabul görüşü, sosyoloji teori ve akımlarının akademik ve entelektüel çevrelerde yer bulmaya başlaması ile 1924 yılında ders, lise ders müfredat genel çizelgesinde yer almıştır.

İctimaiyat dersini ilk kez programlara koyduran ve okutan Ziya Gökalp'tir. Gökalp, Felsefe dersinin de programlara girmesinde etkili olmuştur. Ona göre, eğitim sistemimizin asıl hatası, öğrencilerin, aydınların öğrendikleri ile bir sentez yapamayıp yaratıcı olamamalarıdır. Oysa bunu iyi bir felsefe ve toplum yapısını tanıyarak ona paralel geliştirmeye yarayacak ictimaiyat öğretimi sağlayabilir (Akyüz, 1994: 270).

Sosyoloji dersinin lise öğretim programına alınmasının gerekçesi genel programda şu şekilde açıklanmıştır:

"Felsefe derslerinde eski programla bu program arasındaki esaslı fark ictimaiyatın eklenmesi ve 11. sınıfın edebiyat şubesinde felsefi konular çerçevesinde çeşitli meselelerin öğretilmesine gerek görülmesidir. Programı düzenleyen kurul, ikinci devre, öğrencisinin toplumsal sorunlar üzerine düşünmesini, onların birey üzerindeki etkilerinin bilinmesini ve evrim hakkında fikir edinilmesini gerekli görmüştür. Daha önce dersler ayrı ayrı okutularak hukuksal ve ekonomik sorunların birbirleriyle ilişkisi gösterilmezken şimdi bunların birer toplumsal kurum olmaları nedeniyle birbirlerine olan etkileri, özellikle gelişme evreleri öğrenciye öğretilecek ve toplumun gelişimiyle birlikte bunların da değişimi hakkında yeterli fikir ve bilgi verecektir" (Tan, 1987: 168).

Sosyoloji dersi 1924 yılından sonra farklı okul türlerinde, öğretim kademelerinde değişik adlar altında ve değişik ders saatleri şeklinde programlarda yer almıştır.

2. EĞİTİM – SİYASET

Temel toplumsal kurumlar olarak siyaset ve eğitim kaçınılmaz olarak ilişki içindedir. Kurumların karşılıklı olarak birbirlerini etkilemeleri ve belirlemeleri ve bu çerçevede etkileşimleri ile toplumsal değişmeyi hızlandırmaları bakımından iki kurumun ilişkisi önem arz etmektedir. Türkiye'de diğer kurumları etkileyen başat kurum olarak siyaset Cumhuriyet tarihi boyunca eğitimi kurum olarak doğrudan etkilemiş ve şekillendirmiştir. Bu etkileme en genel anlamda eğitimi felsefesi ve bu doğrultuda geliştirilecek ve uygulanacak politikaların belirlenmesinden en dar ve basit anlamda bir ders programının içeriğinin belirlenmesine kadar en üst düzeyde etkili olmuştur.

Osmanlı dönemi eğitim politikalarında belirleyici olan temel kurumlar, Osmanlı'nın son dönemi modernleşme/batılılaşma çabaları sürecinde yapılmaya çalışılan eğitim alanındaki reformların temel unsurları ve motivasyonu, eksen kurumlar olarak siyaset, asker, tıbbiye olarak ortaya çıkmıştır.

Osmanlı'dan Cumhuriyete geçiş ve sonraki süreçte ise çok belirgin olarak inkılabın gerçekleştirilmesi ve topluma benimsetilmesi sürecinde eğitim temel bir kurum olarak kendini göstermektedir.

Eğitimin en temel işlevi bireyi sosyalleştirmesidir. Bu sürecin önemli bir unsuru ise siyasal sosyalleşmedir. Siyasal sosyalleşme, toplum – birey etkileşimi sonucu bireyin siyasal yaşamla ilgili görüş, tutum, değer ve davranışlarının şekillenmesidir. Bu bağlamda eğitimin siyasal işlevi devletin istediği insan modelinin yetiştirilmesidir. Eğitim bu işlevini, eğitim felsefesi, bu doğrultuda geliştirilen politikalar ve uygulamalar, okullar, öğretim programları, dersler, ders kitapları, törenler vb. ile sağlar.

Eğitimin siyasal işlevlerinin, vatandaş, seçmen ve lider yetiştirmek olduğu dikkate alındığında bu işlevlerin yerine getirilebilmesi için eğitimin her aşamasında, her ortamında, teorik – pratik bütün süreçlerinde ulaşılmak istenen amaca dönük içeriklerin ortaya konması zorunludur. Ders kitapları eğitimin bu işlevi bakımından en önemli öğretim materyalleridir. Ders kitaplarının konu alanı ile ilgili bilimsel içeriklerinin yanı sıra eğitimin siyasal işlevine yönelik içeriklere de sahip oldukları görülmektedir. Özellikle yukarıda sosyoloji dersi öğretim programında ortaya konan siyasi amaçların ders kitaplarında içerik olarak somutlaşması kaçınılmazdır. Sosyoloji dersi konu alanı itibarıyla bu amaçlara yönelik içeriğe uygun olduğu için bu işlev daha kolay gerçekleştirilmektedir.

3. İDEOLOJİ - SOSYOLOJİ

Bu çalışmanın temel sorunu olmamakla birlikte sosyolojinin bir bilim olarak ortaya çıkışı ve sonraki süreçte gelişimi sosyolojik teoriler, problemler, kavramlar, aynı tarihsel gelişime paralel ortaya çıkan ideolojilerden bağımsız olmamıştır. Bir bilim olarak sosyolojinin ortaya çıkışından önce toplum, toplumsal sorunlar vb. üzerinde yapılan tartışmalar, yorumlar, sorunlara getirilen çözüm önerileri sübjektif yorumlar olduğu için daha çok felsefi bulunmuş ve bu bağlamda değerlendirilmiştir. Oysa sosyolojinin ilk kurucu babalarının da ve sonraki düşünür, bilim adamı temsilcilerinin de her birinin toplum anlayışları büyük ölçüde tarihsel-teorik-felsefi analizler olarak sosyoloji tarihindeki yerini almıştır. Sonraki süreçte metodolojisi, temel kavram ve problemleri ile daha pozitif bir karakter kazanmasına rağmen sosyoloji bazı teori, uygulamalı araştırma ve bunlar bağlamındaki yorumlarda ideolojiden ayrışamamıştır ve bu durum bilimin problem alanı, son tahlildeki yorum ve değerlendirmenin sübjektif insana ait olması bakımından mümkün görünmemektedir.

Çalışmanın başlığında yer alan “*ideolojik sosyoloji öğretimi*” ifadesi ise yukarıdaki tartışmadan daha farklı bir boyutta doğrudan eğitim-siyaset ilişkisinin, iktidar partisinin siyasi programının sosyoloji dersinde anlatılmasını içermektedir. Bu bağlamda eğitim-siyaset ilişkisi dolaylı değil doğrudan ders kitabı içeriğinde somutlaştığı şekliyle incelenmiştir.

4. SİYASET – PROGRAM GELİŞTİRME

Yukarıda da değinildiği gibi siyasetin temel toplumsal kurumlardan birisi olarak diğer kurumlar üzerinde özellikle eğitim üzerinde açık bir belirleyiciliği vardır. Bu etki iki kurumun ilişkisi ve eğitimin siyasal işlevi çerçevesinde eğitimle ilgili her unsur ve süreçte açık olarak görülmektedir.

Türkiye’de Cumhuriyetin ilanından sonra geliştirilen ilk program olan 1924 programı ve son program olan ve halen yürürlükte olan 2009 programları ile birlikte toplam 9 öğretim programı uygulanmıştır. Bu programların program geliştirme tekniğine uygunlukları, hâkim olan felsefeler, ana temalar, problemler, üniteler, konular, konu alt başlıkları ve kavramlar bakımından birbirlerinden temel farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar programların geliştirildiği dönemin siyasal gücünün, dönemsel, toplumsal, ekonomik, kültürel özelliklerinin, toplumsal yapıya egemen iç – dış unsurların, uluslararası gelişmelerin özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Programların geliştirildiği dönemler, Cumhuriyetin ilanı, tek parti dönemi, Atatürk dönemi, İnönü dönemi, çok partili hayata geçiş, 27 Mayıs 1960 İhtilali, 1960-1980 arası toplumsal çatışmalar dönemi, 12 Eylül

1980 Darbesi, toplumsal değişimin içerik ve yoğunluğu bakımından 1990'lı yıllar ve küreselleşmenin bir süreç olarak etkilerinin somut yaşandığı 2000'li yıllardır.

5. PROGRAMIN İLK PROGRAMDAN FARKLARI

İlk İctimaiyat ders programı 1924 yılında hazırlanan programdır. Bu program teknik anlamda program geliştirmenin temel unsurlarını barındırmamakla beraber, bir konular listesi özelliği göstermektedir.

1924'teki lise programında "İctimaiyat" dersinin içeriği 1920'de Fransa Eğitim Bakanlığı'nın öğretmen okulları için hazırladığı program örnek alınarak hazırlanmıştır. Bu programda konular birey ve toplum ilişkisi hakkındaki giriş bilgilerinden sonra başlıca üç bölüme ayrılmaktaydı. Bunlar sırasıyla iktisat sosyolojisi konuları, aile sosyolojisi konuları, siyaset sosyolojisi konularıydı. Programın sonunda din sanat ve toplum ilişkisine de değinilmekteydi (Tan, 1987: 172)

1924 programının amaçları ile programın içeriği örtüşmektedir.

Bu ilk programda inkılâpların çoğunun yürürlüğe girmemiş olmasından dolayı Atatürk ilke ve inkılâplarından söz edilmemiştir. (Maarif Vekaleti, Lise Programı, 1924).

Cumhuriyetin kuruluş aşamasından sonra devletin kurumsallaşmaya başlaması, reformların yapılması, batılılaşma sürecinin hızlanmasına paralel olarak eğitim alanında da değişikliklere, yeni yapılanmalara gidilmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi eğitim alanında köklü değişikliklerin yanı sıra tarihsel-dönemsel-siyasal şartlara bağlı olarak ders programlarının içeriklerinde de değişiklikler yapılmıştır. Bu noktada amaç ve içeriğinde politik söylemi daha net ve vurgulu bir şekilde 1935 programı 1924 programından farklılıklar göstermektedir.

1935 Programında "Gençleri sosyal vakıalar üzerinde düşündürmeye ve bunlar arasındaki ilgileri araştırmaya alıştırmak" ve "Gençleri Türk devriminin amaç bildiği ideallerin fikri temellerini kavrayacak hale getirmek ve böylece Türk toplumunun gelişmesine yarayacak işler yapacak yurttaşlar yetiştirmek" şeklinde ifade edilen amaçlar yeni Türk devletinin sosyoloji öğretimi ile ulaşmak istediği siyasal amacı açık olarak ortaya koymaktadır. Program devletin ilkelerini anlatmak ve benimsetmek açısından öğretmene etkin bir görev ve aynı zamanda siyasal, tarihsel bilinçlendirme ve yurttaşlık bilgisi kazandırma işlevi yüklemiştir:

"Öğretmenler içtimaiyat kitabının her bahsinde hadiselerin tarihi akışı üzerinde durarak ve talebenin tarih derslerinde elde ettiği bilgiden yararlanarak bugünkü duruma geçeceği gibi orta kısımda yurt bilgisinden elde ettiği kanaatleri de bu ilmin verileriyle kuvvetlendirmiş olmalıdır."

6. PROGRAM ÇERÇEVESİ

31.8.1935 tarih ve 153 sayılı kararla kabul edilen program tümüyle farklı bir anlayışa dayanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin; sendikacılık, kooperatifçilik, sanayileşme, kabotaj ve demiryolu, tekelcilik, bankacılık, özel mülkiyet, devletçilik, aile hukuku, kadın-erkek eşitliği, dil, kültür, ideal birliği, sosyal yardım, ulusal egemenlik, cumhuriyetçilik ilkeleri ayrıntılı bir biçimde programda özümsemiştir. Öğretmenden ise, bu ilkelerin doğruluğunu verimini faydalarını önemini göstermesi istenmiştir (Beydoğan, 1988;45).

Programın yukarıda ele alınan amaçları, öğretmene yüklenen sorumluluk ve Cumhuriyet Halk Partisi parti programı ile örtüşmesi istenilen içeriği ders kitabında somut olarak ortaya çıkmaktadır. Programın kabulü ve yürürlüğe girmesinin ardından Milli Eğitim Bakanlığı'nın liseler için kabul ettiği Mehmet İzzet'in İctimaiyat kitabı yürürlükten kaldırılmış yerine dönemin Cumhuriyet Halk Partisi Sivas milletvekili Necmettin Sadak'a belirtilen amaç doğrultusunda yeni bir Lise Sosyoloji kitabı yazdırılmıştır.

7. ORTAÖĞRETİM SOSYOLOJİ DERS KİTAPLARI

Ortaöğretim düzeyindeki ilk sosyoloji ders kitabı bir çeviridir: “İçtimaiyat Dersleri” Bu kitap A. Hess ve A. Gleyze’nin Fransız öğretmen okulları için yazdığı *Notions de Sociologie* adlı el kitabından çevrilmiştir. Çeşitli yazarlar, Fransız sosyoloji ders kitaplarının bizdeki lise öğretimi için yetersizliğini vurgulamışlardır. İ.H. Baltacıoğlu’na göre bu kitapların yazarları uzman değillerdir (Tan, 1987; 175).

Ders kitaplarının önemi göz önüne alındığında tek sorun yazarların uzman olması olamaz. Sosyoloji gibi bir dersin kitabının başka dilde yazılmış bir çeviri eser olması bazı sorunlara yol açabilir. Örneğin Fransız okulları için yazılmış bir kitapta kendi toplumumuzla ilgili bilgiler bulmak pek mümkün olamayacaktır.

Hilmi Ziya Ülken ise bu kitapların liselerde izlemek istediğimiz öğretim biçiminden oldukça farklı bir temele dayandığını belirtmektedir Ülken’e göre öğretmen okullarında sosyoloji eğitim ve ahlak uygulamalarıyla birlikte bilimselleştirilmiş bir yurt bilgisi niteliğinde olup ilkökul öğretmenlerine çalışma alanında yarar sağlayacak ulusal ve insancıl bilgiler verme amacını izler. Hâlbuki liselerde istenen toplumsal sorunların incelenmesine giriş yapmak yani özellikle bilimsel bir amaçtır (Tan, 1987: 176).

1924’te sosyoloji, öğretim alanına girince okul kitapları yazma gereği duyulmuştur.1927 yılında Bonafouce tarafından yazılan ve Türkçeye Necmettin Sadak tarafından çevrilen içtimaiyat ders kitabı, 1930 yılında M. Servet’in yazdığı Felsefe ve İçtimaiyat adlı kitap ise yardımcı kitap olarak Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu tarafından kabul edilmiştir (Arslanoğlu, 2001;68).

1935 yılı lise programında İçtimaiyat dersinin adı sosyolojiye çevrilmiş H.Ziya Ülken’in Umumi İçtimaiyat ve Mehmet İzzet’in İçtimaiyat adlı eseri ders kitabı olarak kabul edilmiştir. Bu dönemde kitap yazma işine lise öğretmenleri de katılmıştır. İstanbul Erkek Lisesi öğretmenlerinden Mustafa Namık İçtimaiyat Nedir? İstanbul Kabataş Lisesi öğretmenlerinden Kazım Berge Sosyoloji, İstanbul Vefa Lisesi öğretmenlerinden Nurettin Topçu Toplumbilim adlı kitapları yazmışlardır (Beydoğan, 1988; 52).

Mehmet İzzet’in 1927’den 1935’e kadar okutulan İçtimaiyat kitabı 1935 yılında tekrar kabul edilmiş ancak program değişikliğine bağlı olarak 31.08. 1935 tarihinde Kültür Bakanlığı Kültür Kurulu tarafından oluşturulan bir komisyon tarafından programda öngörülen içeriğe uymadığı için yürürlükten kaldırılmıştır. Mehmet İzzet’in kitabının yürürlükten kaldırılmasını öneren komisyon üyelerinden birisi de Hilmi Ziya Ülken’dir(Varol, 1982: 121).

Varol(1982:121)’a göre bu uygulamanın sebebi, 1930’lara gelindiğinde devrim kadrosunun yönetimin, kuruluş döneminin ilk yıllarının, deneyimlerini de değerlendirerek devrim ideolojisinin niteliklerini ve çerçevesini yeniden belirleme ve bu doğrultuda yeni uygulamalara girişme ihtiyacı ile ilgilidir.

Varol’un tespiti ülkemizde öğretim programı geliştirmenin ya da programlarda köklü değişiklikler yapılmasının denk geldiği siyasal dönemlerin özellikleri ile örtüşmektedir.

8. NECMETTİN SADAK TARAFINDAN HALK FIRKASI POGRAMI VE YENİ ÖĞRETİM PROGRAMI ÇERÇEVESİNDE YAZILAN SOSYOLOJİ DERS KİTABI

Mehmet İzzet’in İçtimaiyat kitabının yürürlükten kaldırılmasının ardından Necmettin Sadak’ın büyük ölçüde Fransız yazarların eserlerinden Türkçeye çeviriler yaparak oluşturduğu sosyoloji kitabı 1937 yılında yayımlanmıştır. Kaynakçası bulunmayan, 267 sayfadan oluşan kitap, Sosyolojinin İlk Habercileri, Sosyolojinin Tanımı ve Metodu, Millet, Devlet, Hükümet, Din, Aile ve Kadın, Ahlak, Hukuk, Sanat, Ekonomi ana ünite başlıklarından oluşmaktadır. Bu çerçeve öğretim programı ile uyusmaktadır. Kitabın iç sistematiği sosyolojiye giriş, temel kavramlar yaklaşımdan çok sosyoloji tarihi ve kurumlar sosyolojisi yaklaşımı ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın ana

temalarından birisi olan tarihsel içerik ve mukayese ise bütün kitap metni boyunca somut olarak görülmektedir.

8.1. Yöntem Anlayışı

Sadak (1937,21)'a göre sosyoloji pozitif bir bilim olarak kabul edilmelidir ve toplumsal olgu/olayların anlaşılmasında doğa bilimlerinin yöntemleri kullanılmalıdır. Toplumun anlaşılmasında doğa bilimleri yöntemlerinden analogik örnekler veren Sadak, *“sosyolojik hadislerin eşya gibi tetkik edilmelerinin lazım geldiğini”* belirtmektedir. Pozitivist bilim ve toplum anlayışının bir yansıması olan bu yaklaşım toplumsal olguları çözümlemede tarihsel olayları neden-sonuç ilişkisi içinde analizde bütün metin boyunca somut olarak görülmektedir.

8.2. Toplum Yaklaşımı

Sadak(1937:8-9), bütün kitap içeriğinde genel anlamda pozitivist denilebilecek bir yaklaşımla toplum anlayışını ortaya koymaya çalışmıştır. Daha doğrusu yukarıda da ifade edildiği gibi toplumu pozitivist bir yönetsel yaklaşımla anlamaya çalışan Fransız sosyoloji ekolleri temsilcilerinin görüşlerine kitabında yer vermiştir.

Hayvan ve insan topluluklarının benzerlik ve farklılıklarını evrimci bir yaklaşımla ortaya koyan Sadak, biyolojik anlamda devam eden evrimin toplum içinde geçerli olduğunu sürü – aile mukayesesi ile ortaya koymaya çalışmıştır. Hayvanların biyolojik yapılarını analiz ederek toplumsal yapıları anlama yaklaşımını örneklendiren Sadak, “kompleks hayvanlar”, “basit hayvanlar” mukayeselerini topluma uyarlayarak toplumların da evrimsel bir süreçte giderek karmaşık bir yapıya büründüklerini ortaya koymaya çalışmıştır.

Toplum tanımlamasında milleti oluşturan unsurları ele Sadak(1937:25), dönemselsel olarak farklı anlaşılabilir ırk konusuna da değinmiştir. Irkı, fizik antropolojik bir olgu olmaktan çok soy olarak ele alan Sadak'ın 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarındaki ve Türkiye’de de değişik siyasal ve bilimsel yaklaşımlarla ele alınan ırk kavramından etkilendiği görülmektedir.

Sadak, milleti oluşturan unsurlar arasında ırk birliğine özel bir vurgu yapmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi dönemselsel ve siyasal olarak ırktan anlaşılabilir bugünkü fizik antropolojik ırksal kategoriler değildir. Tarihsel olarak milletin Eugenic bir yaklaşımla ırka dayanan bir yapı olduğu anlayışı ile ortaya konan bir yaklaşımdır. Sadak'a göre Türk inkılâbının en önemli ve karakteristik prensibi milliyetçiliktir. Dönemselsel olarak milliyetçilik yaklaşımı da Halk Fırkası parti programına göre tanımlanan çerçevedir. Bu bağlamda tarihsel bir perspektifte ancak doğal olarak sübjektif bir yaklaşımla yapılan Osmanlıcılık ve Türkçülük mukayesesinde kavramlar bugünkü tarihsel olgu/tartışma içeriğinden farklı bir şekilde ele alınmaktadır. Metin içerisinde sosyolojik anlamda millet, antropolojik anlamda soy karıştırması Pan-Turanizm eleştirisi kısmında milliyet-ırk farkı yaklaşımı ile çelişkili bir şekilde ortaya konmaktadır.

“Turancılığın bir hayal” olduğunu ayrıntılı olarak ele alan Sadak(1937:55-56), imparatorluktan ulus devlete geçiş sürecinde *“dinin olumsuz etkilerini”* de kendi bakış açısı ile ortaya koymuştur.

Sadak, imparatorluktan ulus devlete geçiş sürecini tarihsel-sosyolojik bir yaklaşımdan çok toplumsal dönüşümün ideolojik yorumu şeklinde tarihsel örneklerle desteklediği bir yaklaşımla tartışmıştır.

8.3. Batıcılık

19. ve 20. yüzyılda Osmanlı-Türk aydınları arasında tartışılan batılılaşma, Batıcılık, Osmanlıcılık, Türkçülük, İslamcılık vb. akımların nasıl bir toplumsal değişme ve yapı istendiği yönündeki içerikte somutlaşmaktadır. Sadak, kısaca dönemselsel- siyasal yaklaşımı da özetleyen bir yaklaşımla batıcılığın *“medeniyette Avrupa medeniyetine kültürde Türk kültürüne tabi olmak”* anlamına geldiğini belirtmektedir(Sadak, 1937:56).

Yukarıda da değinildiği gibi bütün metin boyunca yapılan tarihsel mukayesede içerik imparatorluktan ulus devlete geçiş sürecinin tahlili ve Osmanlı döneminin eleştirisi olarak ortaya konmaktadır. Değişen program doğrultusunda da bir öncesine benzer olarak ancak daha yüzeysel bir üslupla Osmanlı öncesi Türk devletlerine yapılan olumlu göndermeler dönemin siyasi yaklaşımı ile örtüşmektedir.

8.4. Devrim - Devlet – Demokrasi - Halkçılık

Sadak'a göre "tekâmül kanunları" göre Türk devrimi cemiyetlerin yürüyüş ve ilerleyişine uygun olarak bu tekâmülün son aşaması olan demokrasiye ulaşmıştır. Devrimin halkçılık prensibi ise bu tekâmüle uygundur. Halkçılığın siyasi program olarak ülküsü "eski devrin tersine olarak" halka ilim ve medeniyet götürmek, deha ve ilham kaynağı olarak da kültürde ve sanatta halktan kuvvet almaktır.

Sadak, Devlet ve Hükümet başlığı altında kitabın en kapsamlı ünitesini oluşturan bölümde Türk tarihinde devlet geleneğini, Hunlar ve Göktürklerden verdiği örneklerle tarihsel olarak uzun uzun ele almıştır. Osmanlı – Cumhuriyet mukayeselerinin ekonomi, kültür, sanat, aile, kadın, hukuk alanlarında yapıldığı içerikte son 15 yılda yapılan icraatların ayrıntılı tanıtımına yer verilmektedir. Örneğin sağlık alanında yapılanlar, açılan hastane sayısı, hastanelerdeki yatak sayısı, yapılan ameliyatlara bakılan hasta sayısı, uzman hekim sayısı, uzmanlık eğitimi için yurtdışına gönderilen hekim sayısı gibi verilerle ortaya konmuştur. Bu bağlamdaki mukayesede Osmanlı döneminde sağlık hizmetlerinin "ecnebi hastanelerindeki" olumlu durumuna rağmen Türkler için sağlık hizmetlerinin yetersizliğinden örnekler verilerek yapılmıştır. Aynı şekilde ekonomi alanındaki yenilik ve gelişmeler de "eski devirle" yapılan mukayese ile örneklerle uzun uzun anlatılmaktadır. Bu bölümde bu çalışmanın temel problemi doğrultusunda yeni devlet ve toplumun nasıl inşa edilmesi gerektiğine yönelik olarak Cumhuriyet Halk Partisi 1935, dördüncü kurultayında kabul edilen düsturlara ayrıntılı olarak yer verilmiştir(Sadak:1937). Bu ilkelerden bazıları şunlardır:

- ✓ Eğitim siyasamızda bilimsizliği gidermek
- ✓ Kuvvetli, cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik, devrimci yurttaş yetiştirmek
- ✓ Türk ulusunu, kamutayını ve devletini sayın tutmak
- ✓ Bedeni gelişmeye önem vermek
- ✓ Türk dilini ulusal, tükel bir dil haline getirmek

8.5. Din – Laiklik

Sadak kitabın temel bölümlerinden birisini oluşturan Din ve Laiklik başlıklarında pozitivist bir din anlayışı ortaya koymuştur. Dinlerin kökeni tartışmasında 20. yüzyılda ilkel topluluklar üzerinde batılı araştırmacıların yaptığı çalışmalardan örnekler vererek genel içeriği oluşturmuştur. İkel ve beşeri dinlerinin kurallarını, törenlerini ayrıntılı olarak tanıtan Sadak, ilahi dinlerin daha çok tarihsel olarak ne gibi toplumsal sorunlara neden olduklarına ilişkin örnekler vermiştir. Bu örnekler arasında Kurtuluş Savaşında Müslüman-Arap toplumların neden Türk halkına destek olmadığı uzun bir tartışma ile ele alınmıştır.

Sadak(1937:115)'a göre dinsel anlamda toplumsal evrimin son ve en olgun aşaması laikliktir yani kendi ifadesi ile: "*Dinin tekâmülü çok mühim ve yeni bir hadise ile tamam olmuştur: Laiklik*" şeklindedir.

Bu bölümde Cumhuriyet Halk Partisi Parti programı ayrıntılı olarak şu şekilde tanıtılmıştır:

- ✓ Halk Partisi programının devletin idaresine ait kanun ve nizamında ilim ve fennin muasır medeniyete temin ettiği esas ve şekiller hâkimdir.
- ✓ Din telakkisi vicdanidir. Parti, din fikirlerini devlet ve dünya işlerinden ayrı tutmayı milletimizin medeni terakkisinde milletimize karşı bir muvaffakiyet amili görür

Sadak'a göre bu çerçevede Cumhuriyet Halk Partisi teokratik ve dogmatik yani mezhebi ve nassi görüşlere itibar etmeyen, ilme, fenne göre hareket eden metafizik endişeleri değil dünya ihtiyaçlarını dikkate alan bir partidir. Sadak(1937:120)'a göre **“İddia edilebilir ki: Programın bu birkaç satırı ile ifade edilen tekamül Türk inkılabının en muazzam, en şerefli sayfasıdır.”**

Sadak kitabın yine çalışma bağlamındaki önemli bölümünü oluşturan aile ve kadın konusunda da aynı yaklaşımda bir içerik ortaya koymaktadır. Aile yapısındaki değişim, kadının yeni sosyal statüsü ve bütün bunları sağlayan yeni hukuk sisteminin tanıtımı bütün metin boyunca ayrıntılı olarak yapılmaktadır. “Türkiye’de Eski ve Yeni Hukuk” başlığı altında Medeni Kanun, Ticaret Kanunu, Borçlar Kanunu örneklerle tanıtılırken yeni hukuk sisteminin Şeriat, Osmanlı örfi hukuku ve hukuk metni olarak Mecelle ile örnekli mukayeseleri yapılmıştır.

9. SONUÇ

1935 yılında toplanan Cumhuriyet Halk Partisi Kurultayı ardından kurultayda alınan kararların reformlara dayanak teşkil edecek şekilde ve reformların tanıtılması, topluma benimsetilmesi için eğitim ve kültür politikalarının güncellenmesi kararı alınmıştır. Bu doğrultuda öğretim programlarında da belirli değişiklikler yapılarak ders kitaplarının içeriklerinin bu çerçevede yeniden düzenlemesine karar verilmiştir.

1935 yılına kadar Mehmet İzzet tarafından yazılan ve tek kitap olarak okutulan İctimaiyat kitabının içeriğinin bu amaca uygun olmadığı için kitap yürürlükten kaldırılmış yerine dönemin CHP Sivas milletvekili Necmettin Sadak'a Sosyoloji kitabı yazdırılmıştır. Bu yaklaşım eğitimin siyasal işlevi olan devletin yetiştirmek istediği insan tipinin belirlenmesi şeklinden daha çok ideolojik bir yaklaşımla parti programının tanıtımı şeklinde olmuştur. Programının ders kitabında yer alması her konu ile ilişkisi bağlamında program maddelerinin verilmesi ve yorumlanması şeklinde olmuştur.

Sadak'ın kitap çerçevesindeki bilim, yöntem ve bu bağlamda toplum anlayışı pozitivist bir yaklaşımdır. Kitabın geneline hâkim olan ideolojik söylem, tarihsel örnekler ile Osmanlı-Cumhuriyet mukayesesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Kitap içeriğinde Cumhuriyet Halk Partisi programı ayrıntılı olarak toplum, devlet, devletçilik, devrim, demokrasi, halkçılık, hukuk, din, laiklik konularında ele alınmaktadır.

KAYNAKÇA

Akyüz, Y.(1994). Türk Eğitim Tarihi, İstanbul, Kültür Koleji Yayınları

Arslanoğlu, İ.(2001).Ortaöğretimde Sosyoloji Öğretimi, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi.

------(2001). Ortaöğretimde Sosyoloji Ders Kitapları, Kastamonu Eğitim Dergisi, 68-70

Beydoğan, H. Ö.(1988). Lise Sosyoloji Dersi Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lise Programı (1924). Maarif Vekâleti. İstanbul

Mehmet İzzet, (1935).İctimaiyat. İstanbul, Maarif Basımevi

Sadak, N. (1937). Sosyoloji, İstanbul, Devlet Basımevi

Tan, M.(1987). “Ortaöğretim Kurumlarında Sosyoloji Öğretimi”, Ortaöğretim Kurumlarında Sosyal Bilimler Öğretimi ve Sorunları, Ankara, TED Yayınları.

Varol, M.(1982). Tek Parti Döneminde Ortaöğretimde Sosyoloji Öğretimi, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. 121-147.

Zabun, B.(2002). Türkiye’de Ortaöğretimde Sosyoloji Öğretimi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, G.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

1935 Lise Programı, İstanbul, Devlet Matbaası.